

Академик д-р Иван Буреш и ентомологичните изследвания в България

Здравко ХУБЕНОВ

ХУБЕНОВ З. 2012. Академик д-р Иван Буреш и ентомологичните изследвания в България. – *Historia naturalis bulgarica*, **20**: 27-39.

Abstract. Dr. Ivan Buresch (1885-1980) is a Bulgarian zoologist. More than half of his 210 scientific papers are on entomological subjects: contributions to the entomological fauna of Bulgaria, exploration on pest insects, zoogeographical investigations, history of the entomological research in Bulgaria. He was Director of the Royal Natural History Museum in Sofia (1918-1946), Director of the Institute of Zoology in Sofia (1947-1959), Member of the Bulgarian Academy of Sciences (1929).

Key words: Ivan Buresch, entomology, Bulgaria

Иван Буреш е роден в София на 15.12.1885 г. Ръководен от баща си, който е бил голям природолюбител, той започва да събира насекоми, растения и минерали из околностите на София още като ученик. Преди да е навършил 11 години вече има ентомологична сбирка, а като 15-годишен гимназист е знаел латинските имена на много насекоми. По това време се среща с проф. П. Бахметъев, който му дава първите указания за създаване на научни колекции и го свързва с членовете на основаното през 1896 г. Българско природоизпитателно дружество. Там се запознава с първите български ентомолози Н. Недялков, Д. Йоакимов, А. Дряновски и А. Маркович. Малко по-късно (през 1904 г.) Буреш е избран за член на Чешкото ентомологично дружество. Материали от неговите колекции използват при научните си разработки проф. П. Бахметъев (БАХМЕТЪЕВ, 1902; ВАСНМЕТЪЕВ, 1903) и бележитият австрийски ентомолог проф. Х. Ребел (REBEL, 1903, 1904).

През 1903 г. Буреш предприема екскурзия до Рила. В подножието на вр. Мусала среща група конници, придружаващи княз Фердинанд. Заговорен от него, Буреш му обяснява, че се интересува от природата на планината и силно впечатлява монарха с обширните си познания. През 1904 г. се чества 25-та годишнина от основаването на Софийската мъжка гимназия. По този повод е уредена изложба, на която е представена и ентомологичната колекция на Буреш. Княз Фердинанд посещава изложбата, остава възхитен от колекцията на Буреш, когото вече познава от срещата им в Рила и на 1.07.1904 г. го назначава в Естествоисторическия музей при двореца като завеждащ ентомологичните сбирки лаборант-препаратор.

Първата си научна публикация „Принос към фауната на дребните пеперуди (*Microlepidoptera*) от Софийската околност“ Буреш подготвя като първокурсник в Софийския университет през 1904 г. (БУРЕШ, 1908). На 1.09.1905 г. Буреш е назначен

за асистент към Царската ентомологична станция, чието начало поставя. Следват командировки до Белград, Будапеща, Виена, Прага, Берлин и Хамбург за запознаване с работата на природонаучните институции в чужбина. През 1907-1908 г. Буреш следва в Карловия университет, но завършва естествена история в София на 1.02.1909 г.

На 6.01.1909 г. е основано Българското ентомологично дружество от проф. П. Бахметъев, А. Дряновски, Д. Илчев, Д. Йоакимов, А. Маркович, Н. Недялков и Ив. Буреш. На 26.01.1909 г. той е приет за член на Руското ентомологично дружество в Санкт Петербург, а на 15.02.1909 г. – на Немското ентомологично дружество в Берлин. От 1909 г. до 1911 г. Буреш е на специализация в Мюнхен, при проф. Р. Хертвиг, под чието ръководство защитава докторската си дисертация. След завръщането си в България той става уредник на Ентомологичната станция като работи и в музея, за чийто уредник е назначен на 1.08.1914 г. През 1918 г. с негово съдействие уредник на станцията става състудентът му Д. Илчев. С присъщата си енергия, въпреки тежките военни условия през 1912-1918 г., д-р Буреш организира събиране на материали от Тракия и Македония. През Балканската война посещава новите територии, проучва фауната на Беломорска Тракия и земите около Мраморно море. Дори и през този трагичен период от новата ни история Ентомологичната станция бързо увеличава колекциите си.

На 3.10.1918 г. д-р Буреш е назначен от цар Борис III за директор на всички Царски природонаучни институти. Той остава на този пост в продължение на 27 години и развива огромна научна, просветна и организационна дейност. През цялото това време (от назначаването му през 1904 г. до 1943 г.) дейността на д-р Буреш в системата на Царските природонаучни институти е била подкрепяна много активно както морално, така и материално от цар Фердинанд и цар Борис III, самите те любители-естественици.

Големите научни заслуги на д-р Буреш са оценени както у нас, така и в чужбина. На 13.07.1926 г. той е избран за член-кореспондент на Българската академия на науките, а на 16.07.1929 г. става академик, на 43-годишна възраст. Почетен член е на множество престижни ентомологични дружества в Европа: Унгарското ентомологично дружество (17.02.1928 г.), Чешкото ентомологично дружество (1931 г.), на което е член от ученик, Югославското ентомологично дружество (24.12.1931 г.), Немското ентомологично дружество (18.01.1937 г.), Австрийското ентомологично дружество (28.10.1938 г.). Неговото име носят един трибус, 9 рода и 107 вида, 69 от които са насекоми. Общо 89 автора от 18 страни са нарекли нови видове за науката на негово име.

Развитието на ентомологията в България е свързано със създаването на Земеделската опитна станция в Садово (1902), Царската ентомологична станция (1905), Българското ентомологично дружество (1909) и Ентомологичния отдел при Земеделския изпитателен институт в София (1910) (БУРЕШ, 1924). Настъпва подем в изследванията у нас и ентомологичните публикации се увеличават. В „Известия на Царските природонаучни институти в София“ те преобладават над останалите статии (БУРЕШ, 1942).

Сбирките на княз Фердинанд и колекцията от твърдокрили на граф А. Алеон, подредени в музея (около 17500 екз. от 5780 вида), както и сбирките на Буреш са основата, върху която се създава Царската ентомологична станция. Нейните бъдещи задачи, формулирани от д-р Буреш, са 5 (ДРЕНСКИ, 1931, 1957): 1) Всестранно проучване на България и съседните земи в ентомологично отношение; 2) Създаване на обширни научни сбирки от ентомофауната на България; 3) Проучване на вредните насекоми и поставяне на борбата срещу тях на научна основа; 4) Създаване на библиотека, съдържаша

всичко публикувано върху българската ентомофауна; 5) Запознаване на чуждите учени с дейността на българските ентомолози и популяризиране на ентомологията. Въпреки скромния персонал (уредник д-р И. Буреш и асистент Д. Илчев), а по-късно П. Дренски и К. Тулешков, работата в станцията е интензивна. Посетени са високите български планини и съседните на България земи: Мала Азия, Тракия, Македония, Гърция, Албания, о-в Корфу, Босна, Херцеговина и Далмация. Събрани са богати ентомологични материали, подредени в безупречни научни сбирки. Откупени са колекциите на Й. Хаберхауер (1239 насекоми), Ю. Милде (към 2850 насекоми, събирани в Родопите и Рила), П. Чорбаджиев (около 17480 насекоми), Д. Йоакимов и Н. Карножицки. Наследниците на Н. Неялков подаряват на станцията колекцията му от около 29690 насекоми през 1920 г. Така постъпват и сбирките на проф. П. Бахметьев и А. Маркович. До 1907 г. в музея са приети към 18 000 екз. След този период насекомите постъпват в ентомологичната станция, като до 1918 г. са събрани 37809 екз. През следващите 2 години постъпват 80000 екз. като през 1930 г. насекомите стават 151850 екз. При поддръждането на ентомологичните сбирки в новата музейна сграда те вече са 268536 екз. (ДРЕНСКИ, 1931; ПОПОВ, 1991). Създадената по този начин научна колекция е база за сериозни таксономични, фаунистични и зоогеографски приноси. В инсектариума към станцията се изследва биологията и развитието на вредните за селското и горското стопанство насекоми. Тези проучвания са основа за написването на редица ентомологични публикации с приложна насоченост. Първоначално станцията е разположена в зданието на старата зоологическа градина, а през 1921 г. е преместена в друга постройка в ботаническата градина. Поръчват се пирамидални шкафове с експозиционни витрини. Днес те могат да се видят в Националния природонаучен музей, където са пренесени през 1938 г., при откриването на новата сграда на Царския естествоисторически музей.

Ентомологичната станция и музеят стават средище на Българското ентомологично дружество, на което д-р И. Буреш е председател в продължение на 30 години, а най-дейни членове са Д. Илчев, П. Дренски, К. Тулешков и Д. Папазов. Ролята на дружеството за развитието на българската ентомология е много голяма. По негова инициатива са разкрити катедрата по ентомология към Агрономическия факултет на Софийския университет и Ентомологическият отдел на земеделския изпитателен институт. Ентомологичната станция и дружеството допринасят много за обучението на поколения ентомолози, за тяхното сближаване и съвместна работа. Лабораторията и библиотеката са на разположение на всички български естественици.

Неразделна част от научната и обществена дейност на д-р Буреш е изграждането на кадри, подготвени за работа в големи природонаучни центрове, каквито са липсвали в България в началото на миналия век. За разработване, проучване и поддръждане на събраните материали д-р Буреш привлича в системата на Царските природонаучни институти множество български естественици като насочва тяхната дейност към изучаване природата на България. Още през 1906 г. той назначава за свой сътрудник състудента си Д. Илчев, а след това и редица други ентомолози, които по-късно стават бележити наши естественици. Въпросът с кадрите е бил труден. Било е необходимо да се намерят подходящи хора за научна работа, както и форма, под която те да бъдат назначени в системата на Царските природонаучни институти. Недостигът на средства винаги е създавал затруднения. През 1910 г. в музея и станцията е имало само двама щатни сътрудника – директорът д-р Буреш и асистентът Д. Илчев. Нарастващите

сбирки довели до увеличаване на техническата работа и до разширяване на научната проблематика. Липсата на кадри обаче е спъвала работата, поради което първоначално са били привлечани срещу скромно възнаграждение млади естественици, работещи през свободното си време. Използвани са били и доброволни сътрудници, без възнаграждение, които събирали материали или разработвали вече събраните колекции. Така са работили ентомолозите П. Чорбаджиев, Д. Йоакимов и З. Мокржецки. По финансови причини на научните кадри мъчно се осигурявали щатни места. Затова по настояване на д-р Буреш през 1920 г. в Закона за народната просвета е включен параграф, който урежда командироването на гимназиални учители в системата на Царските природонаучни институти за разширяване знанията и опита им. Ако командированият естественик проявявал интерес към работата, командировката била продължавана с още една година. Ако той показвал и данни за научна работа, командировката била удължавана или при възможност лицето било назначавано като асистент. Така по различно време към научна работа са приобщени около 30 естественици, по-младите от които са били ръководени лично от д-р Буреш (ТУЛЕШКОВ, 1955, 1957).

През Царската ентомологична станция преминават 10 ентомолози, предимно гимназиални учители, командировани от Министерството на просветата. Те са получили първите насоки за научна работа от д-р Буреш и някои от тях по-късно стават известни наши учени. Така в станцията от 1922 до 1924 г. е командирована А. Димитрова, по-късно асистентка на акад. Методи Попов. През 1923 г. е командирован П. Дренски, който след смъртта на Д. Илчев през 1925 г. става уредник на станцията и е първият български зоолог, удостоен с титлата „Доктор на биологическите науки“. През 1926 г. е командирована и остава до 1932 г. учителката-естественичка С. Кантарджиева, която работи в природонаучния музей и след войната. През 1927 г. е командирован К. Тулешков, който на 1.09.1931 г. е назначен за щатен асистент по ентомология, а след войната (вече проф. и д-р) е директор на Зоологическата градина и ръководител на секция „Ентомология“ в Зоологическия институт на БАН. През 1931 г. са командировани ентомолозите Н. Атанасов и Д. Папазов, които впоследствие стават асистенти. По това време по настояване на д-р Буреш системата на командироване е изменена така, че Министерството на просветата да предвижда в бюджета си ежегодно 2 уреднически и 2 асистентски места за Царските природонаучни институти, които след войната минават към БАН. Няма български ентомолог от онова време, който да не е ползвал помощта и съветите на д-р Буреш. Не случайно П. Чорбаджиев (началник на Ентомологичния отдел на земеделския изпитателен институт), който е най-заслужил за развитието на приложната ентомология у нас, е посветил „на д-р Иван Буреш, основателя на Царската ентомологична станция в София“ книгата си „Вредните насекоми по овоцните дървета в България“ (ЧОРБАДЖИЕВ, 1933).

Първоначално е било нужно да се съберат фаунистични материали от страната и да бъде проучен техният видов състав, а по-късно – екологията, биологията и стопанското значение на основните представители на фауната. С помощта на д-р Буреш първите си трудове са написали Д. Илчев, П. Петков, А. Димитрова, Н. Радев, К. Иванов, М. Аджаров, Й. Цонков, С. Кантарджиева, К. Тулешков, А. Вълканов, Н. Атанасов, Д. Папазов, Г. Пешев, Б. Захариева и др., а зоолозите П. Дренски, П. Патев и Б. Питиони са развили интензивна научна дейност (ТУЛЕШКОВ, 1957). Освен тях д-р Буреш е успял да включи и голям брой чужди и наши специалисти от университети и други ведомствени

институти. Един от методите на д-р Буреш за ръководене и подпомагане на младите кадри е колективната работа. Обикновено той е споделял с ученика си тема, която сам е планирал да проучи, и така ръководител и ръководен формално са равнопоставени като съавтори. Резултатът е изграждане на младия специалист и повдигане на неговото самочувствие на нужното за самостоятелна работа ниво. Такива колективни трудове д-р Буреш има с ентомолозите Д. Илчев [„Втори принос към пеперудната фауна на Тракия“ (1915) и „Трети принос към пеперудната фауна на Тракия и Македония“ (1921)], С. Кантарджиева [монография за видовете от подсем. Carabinae (Coleoptera) в България (1928)], К. Тулешков [монография за хоризонталното разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България (1929-1943) и работата за *Rethera komarovi* на немски език (1931)], П. Дренски [„Принос към изучаването на кърлежите Ixodidae (Arachnoidea) в България“ (1932)], Н. Карножицки [„Биологични наблюдения върху пеперудите във Варненско“ (1942)], Г. Пешев [студията за правокрилите насекоми (Orthopteroidea) в България (1955-1958)] и с ентомолозите-приложници А. Лазаров, А. Балевски, В. Богданов и И. Желев. Така фаунистичната школа на акад. Буреш постига значителни успехи и не случайно под негово ръководство и редактиране излизат първите томовете от поредицата „Фауна на България“.

Благодарение на д-р Буреш всички млади ентомолози специализират в чужбина. Въпреки тежките следвоенни години, между 1925 и 1960 г., той успява да издейства задгранични командировки на А. Димитрова – в Германия, на П. Дренски – в Германия и Франция, на К. Тулешков и Б. Захариева – в Прага, на Д. Папазов и Н. Атанасов – в Берлин и на Г. Пешев – в Будапеща. Така неговите сътрудници добиват познания и разширяват своя опит в научната работа и музейното дело.

През първите 25 години от съществуването на Царската ентомологична станция са публикувани 128 оригинални работи, отпечатани главно в изданията на Българската академия на науките, Трудове на българското природоизпитателно дружество, Известия на българското ентомологично дружество, Известия на царските природонаучни институти и Сведения по земеделието. Тези публикации принадлежат на 18 автори, от които 11 български и 7 чуждестранни. Разпределят се в 4 групи: работи по таксономия, фауна и зоогеография – 72%; приложноентомологични статии – 10%; работи върху биологията на насекомите – 3%; статии върху други групи членестоноги – 15% (ДРЕНСКИ, 1931). Специалисти от станцията вземат дейно участие в борбата срещу боровата процессионка (*Thaumalopoea pilyocampa*) през 1929 г. и скакалците през 1930 г. През 1930 г. ентомологичната станция е посетена от 73 училища (столични и провинциални) и 2340 ученици. Училищата редовно се обръщали към станцията за материали, използвани за обучение на учениците, а студентите агрономи ползвали експозицията за подготовка по ентомология. Всички посещения и раздавани материали били безплатни.

Към сътрудничество са привлечени много изтъкнати чуждестранни зоолози, които разработват събираните от д-р Ив. Буреш и неговите сътрудници материали. Така се появяват редица ценни научни трудове върху балканската фауна. Между тези видни учени са били: проф. В. Редикорцев (Зоологически институт в Санкт Петербург), проф. д-р Я. Обенбергер (директор на зоологическия отдел на Народния музей в Прага), д-р О. Цирен (Стокхолм), проф. Г. Ендерлайн (Берлин), проф. Й. Хаджи (Любляна), проф. д-р Е. Хандшин (Базел), д-р К. Йордан (Гринг), д-р Дж. Харисън (Лондон), чл. кор. проф. Ю. Комарек (Зоологически институт на Карловия университет в Прага), проф. д-р Е.

Линднер (музей в Щутгарт), д-р Л. Навас (Сарагоса), проф. д-р Х. Ребел (директор на Природонаучния музей във Виена), проф. Ф. Силвестри (директор на Зоологическия институт в Неапол), проф. д-р О. Щепанек и доц. д-р Й. Маржан (Прага), проф. А. Вагнер (музей във Варшава), д-р Х. Вагнер (музей в Будапеща), проф. Р. Жанел и проф. Л. Фаж (Естественоисторически музей в Париж), д-р В. Айхлер (директор на Института по паразитология при университета в Лайпциг), маркиз Хачисука (Япония) и др.

Тези известни специалисти са печатали свои трудове в издаваната от д-р Буреш в продължение на 16 г. поредица „Известия на царските природонаучни институти в София“. Споменатото издание е най-люксовото научно списание в България, издавано между двете световни войни, и е било предназначено за запознаване на чуждестранния научен елит с постиженията на българското природознание. За него крупният ентомолог проф. д-р Х. Ребел казва: „По съдържание и външен вид Известията далеч надминават много подобни издания на средноевропейските музеи и институти“, а бележитият зоолог чл. кор. на Чехословашката академия на науките проф. Й. Кратохвил в отзив, отпечатан във *Folia zoologica* (KRATOCHVIL, 1956), отбелязва: „Можем да кажем, че дейността на д-р Буреш би могла да бъде пример за много други славянски народи, чиито научни работници с многобройните си научни трудове са увеличавали само размера и съдържанието на културата на чужди народи и то заради това, защото в собствената си държава не са имали възможност да отпечатват своите изследвания.“ В замяна на редактираните от д-р Буреш Известия библиотеката на Царските природонаучни институти е получавала 384 чуждестранни издания от цял свят. Той основава и „Известия на Българското ентомологично дружество“ като редактира първите 3 книги. Редактор е на кн. 9 (1921), 10 (1923) и 11 (1926) от „Трудове на Българското природоизпитателно дружество“ и кн. 1 (1936) и 2 (1940) от „Известия на българското пещерно дружество“, а след войната редактира поредиците: „Трудове на института по зоология“, „Известия на зоологическия институт“, първите два тома „Фауна на България“ и серията „Ръководства“.

Акад. д-р И. Буреш е работил в различни области на зоологията, но повече от половината от неговите 210 научни труда имат ентомологичен характер. Те обхващат: 1) Приноси към опознаването на насекомната фауна на България; 2) Биологични и екологични изследвания върху вредните насекоми; 3) Зоогеографски изследвания; 4) История на ентомологичното проучване на България.

Първата серия от ентомологични публикации има лепидоптерологичен характер и включва редица приноси към фауната на Тракия и Македония (два от които са в съавторство с Д. Илчев), Черноморието, специални биологични и зоогеографски студии за някои видове или за отделни групи насекоми с оглед на тяхното практическо значение. Завършек на серията от трудове е крупната монография „Хоризонтално разпространение на пеперудите в България“, част 1-5 (в съавторство с К. Тулешков), отпечатана през 1929-1943 г. (БУРЕШ & ТУЛЕШКОВ, 1929, 1930, 1932, 1935, 1936, 1937, 1943). В нея на 596 страници са събрани всички известни данни за 1174 вида от *Macrolepidoptera* в България (синоними, разпространение у нас, биологични особености, географско разпространение и пълен литературен преглед на 163 заглавия за периода 1896-1942 г.). При съставянето на тази монография е използвана колекция от 68100 български и 16300 чуждестранни пеперуди, а разработването и подреждането на този материал е продължило 15 години.

Освен пеперудите д-р Буреш е проучвал сам или заедно със свои сътрудници и други разреди насекоми. През 1926 г. командированата към Ентомологичната станция естественичка С. Кантарджиева под негово ръководство започва разработването на колекцията от твърдокрили (около 60000 екз.) и през 1928 г. е издадена монографията „Видове от подсемейство Carabinae (Coleoptera) в България, тяхното разпознаване и разпространение“ (БУРЕШ & КАНТАРДЖИЕВА, 1928). През следващите години тя разработва самостоятелно други семейства твърдокрили. След нейното напускане за работа върху твърдокрилите са привлечени Д. Папазов и австриецът Б. Питиони. Пак под ръководството на д-р Буреш друга командирована в станцията учителка-естественичка, А. Димитрова, работи върху мрежокрилите насекоми. Изучаването на ципокрилите е възложено на Н. Атанасов и Б. Питиони. Обемист труд представлява монографията „Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthopteroidea)“, част 1-3 (в съавторство с Г. Пешев), отпечатана през 1955-1958 г. (БУРЕШ & ПЕШЕВ, 1955, 1957, 1958). Самият д-р Буреш се занимава с проучване на ектопаразитните насекоми по бозайниците и през 1925 г. се появява „Един малък принос към ектопаразитната фауна на бозайниците (Mammalia), срещани се в диво състояние в България“ (БУРЕШ, 1925), в който се дават сведения за 12 вида бълхи. Малко по-късно започва и събиране на малофаги, за които дотогава не се знае нищо у нас. През 1922 г. д-р Буреш започва изследвания на българските пещери, благодарение на които известните чуждестранни ентомолози д-р Е. Хандшин, проф. Р. Жанел и д-р Е. Книрш описват уникални троглобионтни насекоми.

Редица ентомологични трудове на д-р Буреш имат приложен характер. Такива са „Бележки из фауната на ношните пеперуди в България“ (БУРЕШ, 1914), „Ношните пеперуди на България със специален оглед върху вредните видове“ (БУРЕШ, 1915), „Лозовият молец (*Polychrosis botrana*) и средства за борба с него“ (БУРЕШ, 1923) и др. През 1947 г. Управителният съвет на академията възлага на д-р. Ив. Буреш да организира издаването на ръководство върху вредните насекоми в България. С присъщата му енергия той издава цяла поредица – „Трудове на института по зоология“. Така се появяват монографиите „Пролетният сив червей *Agrotis temera* Нв. (Lep., Noct.) в България през 1948 година“ (БУРЕШ и др., 1950), „Гъсеницата *Ocnertia monacha* като вредител на горите в България“ (БУРЕШ, 1953) и един от най-крупните приноси в областта на приложната ентомология, осъществен от акад. д-р И. Буреш и проф. А. Лазаров – книгата „Вредните насекоми за селското и горското стопанство в България. Библиография и каталог“ (БУРЕШ & ЛАЗАРОВ, 1957). Този труд, в който са разгледани всички вредни насекоми в България (1004 вида), установени до 1950 г., се превръща в настолен справочник за нашите научноизследователски и селскостопански кадри. В него са отбелязани 1892 заглавия на статии и книги, излезли от 1878 до 1950 г.

Между зоогеографските публикации на д-р Буреш се откроява студията за глациалните реликти на България и Македония (в съавторство с немския зоолог проф. д-р В. Арндт) (BURESCH & ARNDT, 1926). В тази широко известна статия авторите представят фаунистични доказателства за залеждането по нашите високи планини и изясняват арктоалпийското разпространение на реликтите. Интересни са публикациите на д-р Буреш за нилската водоплавка (БУРЕШ, 1940) и снежната фауна на България (БУРЕШ, 1947). От по-ново време е зоогеографското райониране на България (в съавторство с А. Попов), направено на биомна основа и отразяващо разпределението на фауната в зависимост от relieфа, климата и растителността (БУРЕШ & ПОПОВ, 1973). Всеки район

е характеризирани екологично с по няколко представители от неговата фауна и с видове, типични за него. Уточнени са основните екологофаунистични комплекси в България въз основа на височинните пояси и някои ландшафтни зони. Фаунистичните елементи, които характеризират отделните райони, са подбрани предимно по произход. Районите са разпределени между Евросибирската и Медитеранската палеарктични подобласти.

Съвременник на развитието на българското природознание от началото на миналия век, д-р Буреш публикува редица статии за историята на ентомологичните изследвания. Свидетел е на трудната борба, с която първите ентомолози превъзможват почти непреодолими мъчнотии при провеждане на научните си изследвания. Виждал е как В. Ковачев, Н. Недяков, А. Маркович и А. Дряновски с купените със собствените си скромни средства ръководства са се мъчели да определят събраните от тях материали, подпомагани единствено от обичта си към науката. Не са били по-добри условията за работа и на нашите естественици в Университета. По това време кабинетите по естествени науки са се изграждали, сбирките са били малки, а условията за тяхното разширяване и запазване – ограничени. На тези хора д-р Буреш е посветил около 30 статии и очерци. По-възрастните колеги си спомнят неговите интересни разкази за лица и събития, останали в десетилетията на отминалия век, и не случайно той е бил наричан „живата история на родното природознание“ или „живата история на българската зоология“ (ГУЛЕШКОВ, 1964; ГОЛЕМАНСКИ & БОЖКОВ, 1997). Издадената от него през 1924 г. „История на ентомологичното проучване на България“ (БУРЕШ, 1924) включва литература от 420 заглавия върху ентомофауната на страната за периода 1726-1923 г., както и сведения за всички ентомолози, работили по нашата фауна през това време. Тази книга, плод на 10 години работа, през 1926 г. е отличена от Българската академия на науките с наградата на фонд „Напредък“. Ценен очерк с литература от 296 заглавия е посветен на 44 руски изследователи, работили по фауната на България в течение на повече от 100 години – „Какво са допринесли руски учени за проучването на фауната на България“ (БУРЕШ, 1951). Биографичните студии на д-р Буреш ни запознават не само с личността и дейността на хората, за които се отнасят, но представят времето и условията, при които те са работили и средата, в която са се движили. Тези биографии са важни глави от историята на българското природознание.

Отлично запознат с научната литература по зоология, акад. Буреш не пропуска възможност като автор на многобройни трудове да сподели какво е писано в стари и нови статии по темите, които разглежда, и каква е неговата оценка на тези публикации. Изключителните познания на д-р Буреш върху литературата го поставят на най-видно място като библиограф и историк на българското естествознание. Неговата библиографска дейност се е развивала в няколко направления: рефератно осведомяване, самостоятелни библиографски издания, тематични указатели, годишни регистрации на фаунистичната литература в България, история на българската зоология, чуждестранна литература върху българската фауна и редакторска дейност. Библиографското дело на акад. д-р Буреш е оценено от Българския библиографски институт и той е избран за негов член (ТРЕНКОВ, 1957). През 1942 г. е публикувано съдържанието на елитното българско природонаучно издание „Петнадесет години Известия на царските природонаучни институти в София 1928-1942 г.“ – съставен много прецизно показалец, който представя целия материал по авторско, тематично и таксономично нареждане (БУРЕШ, 1942). През 1953 г. е издадена „Библиография по фауната на Витоша планина“ (БУРЕШ,

1953), в която се анализира цялата българска и чуждестранна литература върху фауната на планината. До 1953 г. д-р Буреш обнародва 9 рефератни прегледа на чуждестранна литература върху фауната на България, Тракия и Македония. Тази поредица продължава след 1955 г. като „Материали за библиография по фауната на България, 1954 година“ (БУРЕШ, 1955), а по-късно като „Чуждестранна литература върху фауната на България“ (БУРЕШ, 1960). Публикациите на д-р Буреш винаги са придружени от изчерпателна и научно издържана библиография.

Краят на Втората световна война е тежък период за акад. И. Буреш. През март 1944 г. северното крило на музея е разрушено от бомби. Той остава на поста си през цялото време и лично организира спасяването на колекциите. След 9.09.1944 г., като директор на Царските природонаучни институти, попада в категорията на така наречените „врагове на народа“. Викан е в Дирекцията на полицията, но за щастие обвинения не са му предявени. По-късно му е възложено да възстанови щетите на музея и зоологическата градина. Посещава Регентския съвет, където със съдействието на акад. Тодор Павлов и Васил Коларов получава нужните средства за възстановителната дейност. Подпомогнат от сътрудниците си акад. Буреш се справя с тази задача за 3 години и през 1948 г. Естествоисторическият музей и зоологическата градина добиват довоенния си вид, а на откриването на музея присъства и Георги Димитров. На 20.10.1947 г. Общото събрание на Българската академия на науките определя акад. д-р Ив. Буреш за научен ръководител на Зоологическия институт, Естествоисторическия музей и Зоологическата градина – всички в системата на БАН. През 1949 г. той става главен редактор на печатните издания на Зоологическия институт, а през 1950 г. организира издаването на списание „Природа“. На 23.05.1951 г. е назначен за директор на Зоологическия институт, като на него са подчинени директорите на Природонаучния музей и Зоологическата градина. На този пост акад. И. Буреш продължава да полага грижи за новоназначените сътрудници. В резултат на усилията и грижите му се разраства създадената от него фаунистична школа. Научните съвети, на които се обсъждат постъпилите трудове, са школа за младите кадри. На 20.06.1959 г. акад. д-р И. Буреш се пенсионира по собствено желание на 74 години, но продължава да следи научната дейност в института, да пише публикации, да помага на по-младите колеги и до самия край на своя живот запазва феноменалната си памет и разностранните си интереси.

Литература

- БАХМЕТЪЕВ П. 1902. Бабочки Болгарии. – *Notae Societatis Entomologicae Rossicae*, **35**: 356-466.
- БУРЕШ И. 1908. Принос към фауната на дребните пеперуди (*Microlepidoptera*) от Софийската околност. – *Периодическо списание на Българското книжовно дружество в София*, **69** (9/10): 292-304.
- БУРЕШ И. 1914. Бележки из фауната на нощните пеперуди на България. – *Трудове на Българското природозащително дружество*, **6**: 39-98.
- БУРЕШ И. 1915. Нощните пеперуди на България със специален оглед върху вредните видове. – *Трудове на Българското природозащително дружество*, **7**: 9-100.
- БУРЕШ И. 1923. Лозовият молец (*Polychrosis botrana*), неговата биология и средства за борба с него. – *Трудове на Българското природозащително дружество*, **10**: 147-173.

- БУРЕШ И. 1924. История на ентомологичното проучване на България. – Трудове на Българския научен земеделско-стопански институт, **8**: 136 с.
- БУРЕШ И. 1925. Един малък принос към ектопаразитната фауна на бозайниците (Mammalia), срещани се в диво състояние в България. – Известия на Българското ентомологично дружество, **2**: 90-92.
- БУРЕШ И. 1940. Едно едро, тропическо водно насекомо, нилска водоплавка – *Belostoma niloticum* Stal (*Lethocerus cordophanus* Mayr, Insecta), намерено в България. (С карта на неговото разпространение по Балканския полуостров). – Известия на Българското ентомологично дружество, **11**: 138-160.
- БУРЕШ И. 1942. Петнадесет години „Известия на Царските природонаучни институти в София“ (1928-1942 год.). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **15**: 257-304.
- БУРЕШ И. 1947. Снежна фауна в България. – Природа и знание, **2/3**: 19-21.
- БУРЕШ И. 1951. Какво са допринесли руски учени за проучването на фауната на България. – Известия на Зоологическия институт, **1**: 9-98.
- БУРЕШ И. 1953. Гъсеницата *Ocneria monacha* като вредител на горите в България. – Известия на Зоологическия институт, **2**: 3-54.
- БУРЕШ И. 1953. Библиография по фауната на Витоша планина. – В: Библиография по природата на Витоша планина. Българска академия на науките, София, 73-122.
- БУРЕШ И. 1955. Материали за библиография по фауната на България 1954 година. – Известия на Зоологическия институт, **4/5**: 465-479.
- БУРЕШ И. 1960. Чуждестранна литература върху фауната на България. 10. – Известия на Зоологическия институт, **9**: 461-472.
- БУРЕШ И., ДРЕНСКИ П. 1932. Принос към изучаване на кърлежите Ixodidae (Arachnoidea) в България. – Известия на Българското ентомологично дружество, **7**: 116-124.
- БУРЕШ И., ИЛЧЕВ Д. 1915. Втори принос към пеперудната фауна на Тракия и Македония и съседните им земи. – Трудове на Българското природоизпитателно дружество, **8**: 151-197.
- БУРЕШ И., ИЛЧЕВ Д. 1921. Трети принос към пеперудната фауна на Тракия и Македония. – Трудове на Българското природоизпитателно дружество, **9**: 61-86.
- БУРЕШ И., КАНТАРАЖИЕВА С. 1928. Видовете от подсемейство Carabinae (сем. Carabidae, Coleoptera) в България, тяхното разпознаване и разпространение. (По сбирката на Царската Ентомологична станция в София). Fauna bulgarica. 2. – Известия на Царските природонаучни институти в София, **1**: 45-107.
- БУРЕШ И., КАРНОЖИЦКИ Н. 1942. Биологични наблюдения върху пеперудите във Варненско. 1. Rhopalocera-Sphingidae-Saturnidae. – Известия на Българското ентомологично дружество, **12**: 127-162.
- БУРЕШ И., ЛАЗАРОВ А., БАЛЕВСКИ А., БОГДАНОВ В., ЖЕЛЕВ И. 1950. Пролетният сив червей *Agrotis temera* Hb. (Lep., Noct.) в България през 1948 година. – Трудове на Института по зоология, **1**: 102 с.
- БУРЕШ И., ЛАЗАРОВ А. 1957. Вредните насекоми за селското и горското стопанство в България. Библиография и каталог. – Трудове на Института по зоология, **5**: 291 с.
- БУРЕШ И., ПЕШЕВ Г. 1955. Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthopteroidea) в България. (С оглед върху вредните скакалци). 1. Acridoidea. – Известия на Зоологическия институт, **4/5**: 3-107.
- БУРЕШ И., ПЕШЕВ Г. 1957. Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthopteroidea) в България. 2. Blattodea, Mantodea, Grylloidea. – Известия на Зоологическия институт, **6**: 305-156.

- БУРЕШ И., ПЕШЕВ Г. 1958. Състав и разпространение на правокрилите насекоми (Orthopteroidea) в България. (С оглед върху вредните скакалци). 3. Tettigonioida. – Известия на Зоологическия институт, **7**: 3-90.
- БУРЕШ И., ПОПОВ А. 1973. Зоогеографски райони. – В: Атлас Народна република България. Главно управление по геодезия и картография, София, с. 92.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1929. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 1. (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **2**: 145-250.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1930. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 2. (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **3**: 145-248.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1932. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 3. (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **5**: 67-144.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1935. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 3. Noctuidiformes (Продължение) (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **8**: 113-171.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1936. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 4. Geometridiformes (Педомерки) (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **9**: 167-240.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1937. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 4. Geometridiformes (Продължение) (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **10**: 121-184.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1943. Хоризонтално разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 5. (По сбирките на Царската Ентомологична станция и съществуващата литература върху пеперудната фауна на България). – Известия на Царските природонаучни институти в София, **16**: 79-188.
- БУРЕШ И., ТУЛЕШКОВ К. 1943. Пеперудната фауна на България. Хоризонталното разпространение на пеперудите (Lepidoptera) в България. 1-5: Macrolepidoptera. Придворна печатница, София, 596 с.
- ГОЛЕМАНСКИ В., БОЖКОВ Д. 1997. Бележити български зоолози. Академично издателство „Проф. М. Дринов“, София, 66-75.
- ДРЕНСКИ П. 1931. История и дейност на Царската ентомологична станция в София. [По случай 25 години от основаването и (1.09.1905-1.09.1930)] – Известия на Царските природонаучни институти в София, **4**: 17-50.
- ДРЕНСКИ П. 1957. Академик д-р Иван Буреш като ентомолог. – Известия на Зоологическия институт, **6**: 3-30.
- ПОПОВ А. 1991. Ентомологичните колекции на Националния природонаучен музей при БАН. – *Historia naturalis bulgarica*, **3**: 23-36.

- ТРЕНКОВ Х. 1957. Академик Иван Буреш като библиограф. – Известия на Зоологическия институт, **6**: 75-86.
- ТУЛЕШКОВ К. 1955. Академик д-р Иван Буреш по случай 50-годишната му непрекъсната служба в природонаучния музей на Българската академия на науките. – Природа, **4**: 75-83.
- ТУЛЕШКОВ К. 1957. Академик д-р Иван Буреш и младите научни кадри. – Известия на Зоологическия институт, **6**: 87-106.
- ТУЛЕШКОВ К. 1964. Наши зоолози. (Природонаучна библиотека). Народна просвета, София, 75 с.
- ЧОРБАДЖИЕВ П. 1933. Вредните насекоми по овощните дървета в България. Министерство на земеделието и държавните имоти, София, 239 с.
- WACHMETJEW P. 1903. Die Flügellänge von *Erebia euryale*. – Insektenbörse, **20**: 364-365.
- BURESCH I., ARNDT W. 1926. Die Glazialrelicte stellenden Tierarten Bulgariens und Mazedoniens. – Zeitschrift für Morphologie und Ökologie der Tiere, **5** (3): 381-405.
- BURESCH I., TULESCHKOV K. 1931. *Rethera komarovi* Chr. (Lepidoptera), eine für die Fauna Europas neue Sphingidae. – Известия на Царските природонаучни институти в София, **4**: 121-138.
- KRATOCHVÍL H. 1956. Akademik Dr Jvan Bureš – budovatel bulharské zoologie a průkopník bulharsko-československé vzájemnosti. – Zoologické listy, **3**: 293-296.
- REBEL H. 1903. Studien über die Lepidopterenfauna der Balkanländer. 1. Bulgarien. – Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, **18**: 123-347.
- REBEL H. 1904. Studien über die Lepidopterenfauna der Balkanländer. 2. Bosnien und Herzegowina. – Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, **19**: 97-377.

Постъпила: 21.01.2011

Адрес на автора:

Здравко Хубенов, Национален природонаучен музей – БАН, бул. Цар Освободител 1, 1000 София, e-mail: zhubenov@nmnhs.com

Academician Dr. Ivan Buresch and the entomological investigations in Bulgaria

Zdravko HUBENOV

(S u m m a r y)

Dr. I. Buresch has worked in different fields of zoology. More than half of his 210 scientific papers are on entomological subjects. These papers encompass: 1) Contributions to the entomological fauna of Bulgaria; 2) Exploration on pest insects; 3) Zoogeographical investigations; 4) History of the entomological research in Bulgaria. He is one of the founders of the Bulgarian Entomological Society and Head of the Royal Entomological Station. In 1918 Dr. I. Buresch was appointed Director of the Royal Natural History Institutes and developed a huge scientific and organizational activity during 27 years. A considerable part of this activity was training highly qualified entomologists for scientific research. Most of them started their work at the Royal Entomological Station. Dr. Buresch's contributions to science were highly estimated in Bulgaria and abroad. He became a Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences in 1926 and a Member of the Academy in 1929, at the age of 43. In 1951 Acad. Buresch was appointed a first Director of the Institute of Zoology at the Bulgarian Academy of Sciences. He was an honorary member of many entomological societies in Europe. One tribe, 9 genera and 107 species, 69 of which are insects, are named after Dr. Buresch. Altogether 89 authors from 18 countries have named new species after him.